

Rozdělení Dunajem

Paweł Dębiński

Geografická blízkost českého, slovenského a polského národa zapříčinila, že mezi nimi naprosto přirozeně začaly existovat čím dál větší vazby. Vrcholným obdobím vzájemného vlivu bylo 20. století. Vždyť v podstatě zároveň vznikly dva státy – obnovené Polsko a Československo, a tím byly mezinárodní vztahy doplněny o nové mezistátní. Od této chvíle je třeba vztahy posuzovat v daleko širší perspektivě, protože společné směřování, nebo naopak nevraživost států nejsou vždy shodné s postoji zástupců těchto národů, nejvíce takových příkladů najdeme v období červeného primátu.

Přihlížejíc k záležitosti polsko-československé nelze pominout fakt, že situace obou států se vyvíjela opírajíc se ty samé determinanty, jejichž zdrojem bylo geopolitické prostředí té části Evropy stejné pro oba státy. Rozdíly jsou rozpoznatelné jen na úrovni cílů a způsobů a jejich dosažení každým národem zvlášť.

Aby se dalo mluvit o vztazích mezi státy, přísluší nalézt aspoň dva zainteresované podměty. V případě Polska a Československa se mluví o roce 1918, protože právě tehdy naše státy, v rozestupu pouze několika dní, vstoupily na krátkou, ale velmi bouřlivou cestu. Mnoho problémů vznikajících států bylo pro naše sousedící státy cizí. Obnovené Polsko, to bylo postrádané a čerstvé nabyté vlastnictví, pro Slováky zase Československo nebyl stát, se kterým by se ztotožnili, to jim mohla zajistit jedině možnost federace, která měla spojit dva nezávislé státy – český a slovenský. Pouze Češi viděli ve svých vlastních hranicích návrat ke středověkému království.

Období vzniku nových států ve střední Evropě zapříčinilo tření mezi národy, v podstatě každý z nich měl nějaký konflikt se sousedy. Ten samý případ byla záležitost vytyčení hranic mezi Polskem a Československem, když oba státy vznesly právo na pohraniční území. Československá anexe části sporného území vyvolala v Polácích přirozenou touhu po odplatě, čerpající jednak ne z úplně šťastných okolností, a která vyvrcholila zájmem Němců o část Československa po mnichovské konferenci. Po tom všem je snadné pochopit vzájemnou národní nechuť, která povstala ze zabírání území v kritických momentech historie: v době polsko-bolševické války a také zaprodání Československa ve jménu míru za veškerou cenu o dvě desetiletí později.

Spor o hranice začal postrádat smysl ve chvíli, kdy hranice přestaly existovat. Období poslední války spojilo oba státy rozpadem státních struktur. Společný návrat na mapu jim zajistil až vstup Rudé armády. Obnovení hranic tehdy způsobilo spor o jejich přesnou linii a v okolí Klodzka se proti sobě postavila polská a československá armáda. Obě vlády, stejně neústupné, byly schopné se domluvit až pod moskevským nátlakem, což samozřejmě také nezůstalo bez negativního vlivu na další události.

Poválečné období v polských i československých očích vypadalo jinak. Češi a Slováci nevnímali Rusy tak negativně přímo jako nepřátele. Tradiční rusofilii napomohlo ještě i předválečné postavení Moskvy, která se jevila jako spojenec Československa společně s Francií. Avšak na rozdíl od Francie se Moskva neúčastnila mnichovské konference.

Jestli někdo Čechy a Slováky zradil, tak to byli Francouzi, kteří umožnili rozebrání svého spojení.

Příchod Rudé armády v roce 1945 byl považován spíše za osvobození, což bylo pro Poláky, kteří zažili válku ve dvacátých letech i všechny události po 17. Září 1939, naprosto nepohoditelné. O co více u nás byli komunisti vnímáni jako zrádci a protivníci Polska už od dvacátých let, o to více byli pro Čechy a Slováky důsledkem politického pohybu, který začal již před válkou. Nadto ještě, že nebyli nikdy u vlády, neměli odpovědnost za mnichovský diktát, skandály a utrácení státního majetku, což byli patologické jevy, které potom umožnily kritiku předválečného systému.

Upevňování socialistické vlády se také značně lišilo v obou státech. V Československu, které bylo až do vypuknutí války demokratickým státem, komunisté ve volbách vybojovali většinu. Naproti tomu v Polsku se jim muselo pomoci zfalšováním voleb i terorem, když sami nebyli schopni jinak prosadit svou sílu. Myslím také, že dějiny obou států rozdělily jejich obyvatele, i když by každý mohl vypočítat, čeho se navzájem na sobě dopustili, jako si také stěžovat na nespravedlnost dějin, když se stali obětí politiky jiných národů.

Delší setrvání v izolaci za železnou oponou bylo první věcí, která mohla Čechy, Slováky a Poláky spojit. Myslím, že když vlády socialistických států šli ruku v ruce, poháněny vírou v nastolený pořádek nebo bajonetem tlačným do zad, národy, jako množiny myslících lidí, se dívaly úplně jinak na skutečnost, která je obklopovala. Ignorující stranické žvásty o výdobytcích revoluce, viděli na sobě uvalený náhubek cenzury a krátké vodítko státní policie. Všimli si, že tak to je i u sousedů.

V šedesátých letech aktivní roli v hlásání hesel liberalizace panujícího systému a podobných tendencí měli, stejně jako v jiných socialistických státech, intelektuálové a studenti. To jsou skupiny nejvíce citlivé na jakékoli omezení, a které nejhlasitěji vystupovali v obraně svých postulatů, stejně jako v obraně zahraničních skupin, které smýšlely stejně.

Pražské Jaro dalo příležitost k manifestaci vzájemné solidárnosti. V době, kdy v Polsku Gomułka prováděl čistky

na obranu před sionistickými silami a svoboda slova byla každou chvílí stále více omezována – obyvatelé Československa měli užitek z čím dál větší svobody. Proto se media zpoza jižní hranice těšila značné popularitě u Poláků jako necenzurované, což znamenalo širší pravdivé informace. Cenili si jich natolik, že dokonce štětínští studenti, čerpali informace o univerzitních stávkách ve Varšavě na obranu „Dziadzi” z „Rádía Praha”.

Pro polskou vládu bylo důležité, aby se obyvatelé nedozvěděli o liberalizaci života v Československu po zaujetí pozice Prvního sekretáře Alexandra Dubčeka. Na druhou stranu by nevypadalo dobře, kdyby tisk pomlouval bratrské národy. Tak jako tak polská média nijak nezvýšila svou důvěryhodnost, a hlavním zdrojem informací o průběhu událostí v Československu, ale i Polsku, zůstalo Rádio Svobodná Evropa.

V tomto období také za jižní hranicí nastaly značné změny. Zrušení cenzury a omezení policejního dohledu a také vláda mající veřejnou podporu k dokončení reformy, to vše se podstatně promítlo do života obyvatel. Tyto změny byly nejvíce viditelné v oblasti svobody slova. Novináři i spisovatelé mohli psát, co chtěli a říkat, co si mysleli. Soudruh Gomułka, po jedné z návštěv odjížděl z Československa znechucený tímto faktem. K tomu ještě pro komunisty nepříznivé mediální zprávy o událostech polského března 68, které se staly důvodem k protestům ve Varšavě.

O co více vlády obou států deklarovaly bratrské přátelství, o to si také studenti na obou stranách hranic více rozuměli. Polští studenti skandovali „Polsko čeká na Dubčeka”, ale později, aby nedošlo k dezinterpretaci jejich slov, slogan upřesnili „Celé Polsko čeká na svého Dubčeka”. V té době bylo běžné, že je Milice za taková hesla pronásledovala. Českoslovenští studenti byli také solidární, ti zase skandovali „Ať žijí polští studenti”, a protože už měli svůj obrázek o našem Prvním sekretáři, dodávali „Nechceme kult, nechceme svého Gomułku”. Výrazně dávali najevo, že je jim bližší směr „socialismu s lidskou tváří”, než zkonstatělel myšlení polského vedení.

Pokrokový přístup Strany v Československu budil pochopitelné obavy v ostatních socialistických státech.

Případně provedení procesu demokratizace by vyvolalo reakce i v jiných státech, čímž by komunistické vlády byly ohroženy. Proto také Sovětský svaz spolu se svými satelity vysílal Praze varování, která časem postupně nabírala formu hrozeb, což je pro mě přirozenou etapou v sovětské politice stupňování nátlaku. Pro státy, které podepsaly Varšavskou smlouvu, se jako nejpřirozenější řešení jevila ozbrojená intervence. Pod záminkou boje o vybojování revoluce, kterou měl tolik milovat český a slovenský národ, měli v úmyslu bojovat s revizionisty. Sám Gomuška ochotně a rád kritizoval stoupence Dubčeka a podporoval užití síly. Jako poslední varování lze vnímat vojenské cvičení z června/července roku 1968, kdy spojenecké armády nepodaly termín odchodu z Československa a otálely se stažením.

Hřebíček do rakve Pražskému Jaru zasadila invaze armád Varšavské smlouvy do Československa. Operace s krycím názvem „Dunaj“, kromě vlivu na vnitřní politiku státu, změnila také vztah Čechů a Slováků k okupantům, stavějíc mezi nimi nepřekonatelnou hradbu.

Při pohledu na polsko-československé vztahy, a majíc na mysli ty opravdové, ty mezi národy, a ne deklarované vládami, nelze si nevšimnout, jak byla invaze zdrcující. Stačí jen vzpomenout na to, jak polské vojáky přirovnávali k fašistickým okupantům z dob ještě nedávné Druhé světové války. Samotný přístup obou stran k invazi byl v té době velice rozdílný. Za jeden z nejjasnějších příkladů považuji překročení hranic polskými tanky, které byly ozdobeny květinami. Veselí vojáci byli přesvědčeni, že místní lidé je budou vítat jako osvoboditele od kontrarevoluce. Teprve až projevy hněvu a odporu jim ukázaly, že jsou nevítanými hosty.

Operace „Dunaj“ zničila polsko-československé porozumění, spustila také negativní asociace s předválečným zabráním Záolší Polskou armádou. Rozdělení národů vyvolané ustanovením politických špiček Varšavské smlouvy prohloubilo ještě více chování polských vojáků, jako například v Jičíně zastřelení několika obyvatel opilým vojákem. Změnu nálad podávám na nejjasnějším příkladu studentů. A jmenovitě jeden z českých studentů napsal na cestě, kterou měla projíždět polská armáda „Poláci, máme Vás rádi, ale když jste na druhé straně“. Text doplnil obrázkem zbraně s šipkou ve směru hranice s objasněním „nepřítel“. Skončili časy podpory Poláků.

Shrnujíc vztahy Polska a Československa, a také stav, který předcházel vzniku odděleného Česka a Slovenska, řekl bych, že je třeba popsat je jako složité. Od doby, kdy jsme získali samostatnost bylo naše sousedství poznamenáno spory a největší politické krize zůstaly oběma stranami zneužité. Předválečný spor o hranice trval dokonce i přes světovou válku a zasadil vývoj států v období míru do nevýhodné pozice vzájemných nároků. Národy spojilo směřování ke svobodě, kterou jim ale odebral Sovětský svaz. I když poválečná cesta obou států vypadala jinak, zůstala podmíněná jinými historickými událostmi, vždyť jsme se potkali v jednom bodě, když nás jho komunismu začalo příliš pálit. Ačkoli vláda sbratřených národů Československa provedla právě největší zvrát na stranu demokratizace ze všech států Východního bloku, avšak stejně tam byl navrácen dávný pořádek pomocí síly. To v čem vidím největší tragédii roku 1968, je fakt, že namísto sblížení naše národy stály každý na opačné straně barikády. Přesto všechno i v tak těžké chvíli naší historie, získali jsme bolestné vzpomínky, které přetrvávají o mnoho déle, než na chvíli ustanovený režim.